

Ittész Dániel¹ – Szabó Mária¹ – Zalatnai Attila² – Fogarasi Katalin¹

¹ Semmelweis Egyetem, Szaknyelvi Intézet

² Semmelweis Egyetem Általános Orvostudományi Kar
Patológiai és Kísérleti Rákkutató Intézet

A szaknyelvi standardtól eltérő angol terminusok a 21. századi kórbonctani diagnózisokban

<https://doi.org/10.48040/PL.2023.2.4>

Tanulmányunkban a Semmelweis Egyetem Patológiai és Kísérleti Rákkutató Intézetében készült 37 kórboncolási jegyzőkönyv latin diagnózisait mutatjuk be. Kutatásaink során a diagnózisokban előforduló, a szaknyelvi standardtól eltérő alakokat vizsgáltuk meg. Elsőként általánosságban szólunk a latin szövegösszefüggésbe ágyazott nem latin eredetű terminusokról. Már a klasszikus latinon alapuló orvosi terminológiában is előfordultak olyan kifejezések – mint pl. az arab eredetű 'gummi' terminus –, melyek ragozhatatlan szóként kerültek be az orvosi nyelvhasználatba. A mai latin nyelvű diagnózisokban elsősorban modern angol szakkifejezésekkel találkozhatunk, melyeket latin kontextusban olykor ragoz a dokumentum írója (pl. 'implantatio pacemakeris'). Ugyancsak angol eredetűek azok a betűszavak, melyek a hosszabb szakkifejezéseket tömörítik; ezek már sokkal kevésbé latinizált formában jelenítik meg az adott anatómiai képleteket (LAD). Az angol terminusokat használó diagnózisokban előforduló hibákat is számba vesszük: az egyszerű elírásokat, helyesírási hibákat, a mondat- vagy alaktani szempontból hibás szókapcsolatokat és a magyar grammatikai szabályok szerint összekapcsolt idegen szavakat ('graft-implantationem'). Dolgozatunk második részében az anyag terminológiai adatbázisban való feldolgozására mutatunk példát: a patológus szakma számára javaslatot teszünk arra, hogyan fordíthatjuk helyesen latinra, hogyan írhatjuk körül latinul a 20–21. század angol nyelvű terminusait, továbbá a hibás alakok javítási lehetőségeivel is foglalkozunk annak érdekében, hogy a modern terminusok hosszú távon grammatikailag helyesen épülhessenek be a latin nyelvű kórismékbe, és ezáltal a latin kontextusba ágyazva sajátos módon mintegy újra terminologizálódhassanak.

Kulcsszavak: kórbonctani diagnózis, nemlatin orvosi terminusok, nyelvi hibák, terminológiai adatbázis, terminologizáltság

Bevezetés

A magyar orvosi szaknyelven belül a patológia szakterülete különleges szerepet tölt be. Tevékenységi köre a halál okát feltáró kórboncolás mellett az idők során számos egyéb területtel bővült (Zalatnai, 2002), ugyanakkor a kórboncolások dokumentációjában mind a magyar nyelvű kül- és belvizsgálati leírások, mind pedig a kórboncolás során megfogalmazott kórismék nyelvezete máig megőrizte a magyar és latin orvosi terminológia hagyományos, nem ritkán archaikus elemeit (Fogarasi, 2017). Ezek terminologizáltsági foga a klinikum egyéb területein jelentősen csökkent, mivel használatuk még bejáratódottnak („*pragmatisch eingespient*”) sem tekinthető (Muráth, 2003). A patológus szakorvosok között is egyre kevesebben ragaszkodnak az archaikus magyar terminusok (pl. *bárzsing* 'nyelöcső', *borék* 'herezacskó') használatához, és azáltal, hogy az angol terminusok egyre nagyobb teret nyernek a klinikumban, a latin kórboncolási diagnózisok hosszú távú fennmaradását maguk is megkérdőjelezzik (Fogarasi, 2017).

A Semmelweis Egyetem Szaknyelvi Intézete évek óta végez közös, interprofesszionális kutatást a Patológiai és Kísérleti Rákkutató Intézettel annak érdekében, hogy feltérképezzük a kórboncolási jegyzőkönyvekben és az orvostanhallgatók oktatásában használt mai terminológia kialakulását és fejlődésének tendenciáit. A Semmelweis Egyetem Levéltárában az 1800-as évek elejétől kezdve megőrzött, kézzel írt kórboncolási jegyzőkönyvek, valamint az Arányi Lajos által elsőként kiadott magyar nyelvű egyetemi tankönyv elemzésével lehetőségünk nyílik

nyomon követni a magyar kórboncolási szaknyelv és e terület magyar–latin terminológiájának kialakulását (Ittzés et al., 2021).

Tekintettel arra, hogy orvosszaknyelv-kutatásaink elsődleges célja a klinikusok munkájának és oktatói tevékenységének támogatása, patológus- és orvosszakmai együttműködésben közölt eredményeinkkel szeretnénk az oktatás színvonalának emelését és a szakemberek közötti kommunikáció hatékonyságának növelését szolgálni. Mivel a magyarországi orvostudomány patológiából egyedülálló módon gyakorlatközpontú, és országunkban európai viszonylatban – a csökkenő tendencia ellenére (Harsányi et al, 2012) – máig kiemelkedően sok kórboncolást végeznek, e szakterület speciálisan hagyományörző terminológiája az angolnak mint az orvos- és egészségtudományban világszerte használt lingua francának a rohamos térnyerése miatt számos kihívással kell, hogy szembenézzon. Új eszközök, módszerek angol megnevezései, valamint eponimák használata vált szükségessé a kórboncolási diagnózisokban is, amelyek az elmúlt néhány évtized vívmányait, felfedezéseit tükrözik (Fogarasi, 2017). Mivel egyes anatómiai struktúrák esetében a klinikumban Magyarországon is egyre inkább elterjedt az angol anatómiai nevek betűszóval való rövidítése, amelyek a sok elemből álló, bonyolult latin anatómiai neveket tudják hatékonyan helyettesíteni (Fogarasi, 2018), ezek használata a hatékonyság elősegítésére a kórboncolási diagnózisokba is beszivárogni látszik.

Minthogy a hagyományos, latin nyelvű szerkezetekbe mint frazeoterminológiai egységekbe (Gréciano, 2006) ágyazott kórboncolási diagnózisok megalkotása még az idegen elemek jelenléte nélkül is szaknyelvi kihívást jelent a patológus szakorvosok számára, kutatócsoportunk folyamatosan diakrón és szinkrón módon is elemzi a kórboncolási terminológiahasználatot, és igyekszik támogatni a szakembereket abban, hogy e szakterület terminológiája a klinikum többi területével párhuzamosan fejlődve az egyéb klinikai diszciplínák technikai vívmányait a nyelvi kifejezés szempontjából integrálni tudja, amellett, hogy a kórboncolási szaknyelv és terminológia egyedülállóan hagyományörző jellegét is megtartja.

Annak érdekében, hogy a patológus szakorvosokat támogassuk a nemlatin kifejezések latin kórismékbe történő, terminológiai és grammatikai szempontból helyes beágyazásában, esettanulmányt végeztünk ezek előfordulásának és használatának elemzésére. Tanulmányunkban egy e célból végzett nagyobb, interprofesszionális kutatás egyik részeredményét mutatjuk be. A Semmelweis Egyetem Szaknyelvi Intézetében és Patológiai és Kísérleti Rákkutató Intézetében kórboncolási jegyzőkönyvek vizsgálatát kezdtük el oly módon, hogy elsősorban 19. századi dokumentumokat vizsgálunk nyelvi, terminológiai szempontból, és ezeket összevetjük a napjainkban keletkezett jegyzőkönyvekkel. Jelen munkánk a Patológiai és Kísérleti Rákkutató Intézetben írt 37 kórboncolási jegyzőkönyvhöz tartozó 504 latin nyelvű kórismét elemez egy kiemelt szempontból: a latin szövegek környezetben előforduló nemlatin (döntő többségében angol) terminusok használatát mutatjuk be.

Vizsgálódásaink során három témát járunk körül, három kérdésre keressük a választ: (1) Milyen alaktani jellegzetességei vannak a latin szövegbe került angol terminusoknak?; (2) Összeegyeztethető-e a kórboncolási diagnózisok évszázados magyarországi latin nyelvhasználatának hagyománya a nemzetközi orvostudomány mai angol terminológiájával?; és a második kérdéssel összefüggésben: (3) az angol kifejezések latinra fordítása nem veszélyezteti-e azok terminologizáltsági fokát (vö. Fluck, 1996:50; Felber–Schäeder, 1999:1733; Muráth, 2003:84; Fogarasi, 2012:92), azaz kifejezheti-e, kifejezi-e a latin fordítás ugyanazt a jelentést, mint amit az angol terminusok?

Nemlatin terminusok latin orvosi szövegekben és dokumentumokban

A nemlatin eredetű orvosi terminusok jelenléte latin szövegek környezetben nem új keletű jelenség. Már Celsus *De medicinájában* találkozunk a korabeli orvosi szaknyelvben görögül használt (és olykor görög betűkkel is írt) terminusokkal, melyek értelmét többnyire elmagyarázza, körülírja a szöveg, hogy így az olvasó számára egyértelművé váljon a latin kifejezés jelentése. Ezekben az esetekben tehát a közismert idegen, görög terminus értelmezi, magyarázza a kevésbé ismert latin szavakat.

„*Isdemque temporibus in tres partes medicina diducta est, ut una esset quae victu, altera quae medicamentis, tertia quae manu mederetur. Primam Διαιτητικήν [Diatētikēn] secundam Φαρμακευτικήν [Pharmakēutikēn] tertiam Χειρουργίαν [Kheirurgian] Graeci nominarunt.*” [Ugyanezekben az időkben vált három részre az orvoslás: úgyszólván volt egy, ami étellekkel, egy másik, ami gyógyszerekkel és egy harmadik, ami kézzel végezte a gyógyítást. Az elsőt diatētikének, a másodikat pharmakēutikének, a harmadikat kheirurgiának nevezték a görögök.] (*Prooem.* 9)

„*Quotiescumque dente exempto radix relicta est, protinus ea quoque ad id facta forfice, quam rizagran Graeci vocant, eximenda est.*” [Valahányszor a fog kihúzása után a gyökere bent marad, rögtön utána azt is egy erre a célra gyártott fogóval ki kell húzni, ezt a görögök rizagrának hívják.] (7,12,1) (web1)

A későbbiekben az egyéb nyelvekből kölcsönzött szavak morfológiai szempontból többféle módon épültek be a latin kontextusba. A ’mézga; gumi’ jelentésű egyiptomi *kemai*, *kemā* szó a klasszikus latinba több formában került be: a ragozhatatlan *commi/cummi/gummi* (*n*) alak mellett létezik a *cummis/commis/gummis*, *-is* (*f*) szó is. Ezek az alakok nagyon nagy valószínűséggel a görög τὸ κόμμι [to kommi] vagy τὸ κόμμι, -εως [to kommi, -eosz] átvételei lehetnek (Finály, 1884; Györkössy–Kapitánffy–Tegyey, 1993; Walde–Hofmann, 1938; Frisk, 1960). A *VIII. Magyar Gyógyszerkönyvben* többnyire a *gummi* (*n*) szó használatos (*Acaciae gummi* [Akáciamézga] (web2, web3, web4), *Acaciae gummi dispersione desiccatum* [Akáciamézga, porlasztva szárított vagy Akáciamézga, szárított diszperzió] (web2, web5, web6, web7), *Xanthani gummi* [Xantán gumi]) (web2, web8, web9), de találkozunk deklinált alakokkal is (*Masticabilia gummis medicata* [Gyógyszeres rágógumik]) (web10). A *The International Pharmacopoea* 10. kiadása is a semleges nemű alakot használja, viszont mivel csak az alanyesetet adja meg, nem tudjuk eldönteni, ragozhatatlan vagy ragozható szónak kell-e tekintenünk (*Acacia* [*Gummi arabicum*]) (web11).

Más a helyzet az ipekakuána növényvel, melynek nevét – bár a dél-amerikai indián tupi-guarani *ipe-kaa-guéne* ’hányingert keltő kúszónövény’ szóból származik – a latinban deklinálható formában használjuk: *Ipecacuanha*, *-ae* (*f*). Rendszertani neve *Carapichea ipecacuanha*, a *VIII. Magyar Gyógyszerkönyvben* *Ipecacuanhae extractum fluidum normatum* (Ipekakuána folyékony kivonat, standardizált) (web2), *Ipecacuanhae pulvis normatus* (Ipekakuána-gyökérpor, standardizált) (web2), *Ipecacuanhae radix* (Ipekakuánagyökér) (web2) és *Ipecacuanhae tinctura normata* (Ipekakuána-tinktúra, standardizált) (web2) készítmények szerepelnek, a *Formulae Normales* 8. kiadásában pedig három köptető hatású orvosságban használják a növényt (*Infusum Ipecacuanhae* [Ipekakuánaforrázat], *Infusum Ipecacuanhae mite* [Kevesebb hatóanyagot tartalmazó ipekakuánaforrázat], *Mixtura pectoralis* [Köptető keverék]) (web 12).

Szót kell ejtenünk az orvosi terminológiában elterjedt (többnyire angol eredetű) rövidítésekről is, amelyek sok esetben betűszó formájában használatosak (Ludányi–Varga, 2021). Ezekre most csak két példát említünk. A *LAD* rövidítéssel a bal koszorúér elülső leszálló ágát jelöljük (*left anterior descending artery*). Az anatómiai képletnek megvan a hagyományos latin elnevezése is (*ramus descendens anterior arteriae coronariae sinistrae*), de egyszerűsége miatt sokkal gyakrabban fordul elő nem angol szövegek környezetben is a rövidített forma. A google internetes kereső a teljes latin terminusra 491, míg a „LAD artery” keresőkifejezésre 82500 találatot adott. Ugyanezt figyelhetjük meg az AIDS-betegség esetében is: ennek is létezik

latin elnevezése (*Morbus HIV – morbus immunodeficientiae acquisitae cum morbis infectivis et parasitariis*), ez azonban gyakorlatilag nem használatos az orvosi terminológiában (web15).

Külön csoportba sorolhatók a modern szerzői nevek, eponimák. Ezek az anatómiai nomenklatúrában, a betegségnevek és az orvosi beavatkozások elnevezései között is megtalálhatók. Az anatómiai és a kórtani eponimák helyett (mellett) nagyon gyakran morfológiai, funkcionális szempontokat érvényesítő terminusokat (is) használ az orvostudomány. Nyelvtani felépítésükben nagy változatosságot figyelhetünk meg. Mindezt néhány példával az 1. melléklet táblázatában szemléltetjük (Donáth, 1969; web13; web14; web15; web16; web17).

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy az orvosi terminológia latin kontextusába bekerülő nemlatin terminusok igen sokfélék lehetnek. Egyrészt sok egyéb nyelvből származnak, másrészt morfológiailag rendkívül változatos módon épülnek be a latin kontextusba, harmadrészt pedig olykor latin fordításaikkal párhuzamosan élnek tovább idegen testként a latin szövegek környezetében.

Anyag és módszerek

A kórboncolási jegyzőkönyvekből származó latin kórisméket a Semmelweis Egyetem Patológiai és Kísérleti Rákkutató Intézete anonimizált, digitális formában bocsátotta rendelkezésünkre, amelyekből a SketchEngine konkordanciaszoftverben szöveggörpust hoztunk létre. A latin diagnózisok korpuszán az angol terminusok szűrését manuális módszerrel végeztük el. Ezt követően a SketchEngine szoftver Concordance funkciójával megvizsgáltuk a diagnózisokon belül azokat a terminológiai egységeket, amelyekbe angol elemek ágyazódtak be. A leggyakrabban előforduló angol terminus, a *stent* szó vizsgálatát mutatjuk be a következő táblázatban.

1. táblázat. A *stent* szó kollokációi a vizsgált latin nyelvű diagnózisokban

Details	Left context	KWIC	Right context
1 doc#0 icalcificatio et occlusio rami descendēntis arteriae coronariae sinistrae.</s><s>		Stent	in coronaria dextra.</s><s>Cicatrix ex infarctu parietis lateralis et posterioris v
2 doc#0 <s>Atherosclerosis arteriae coronariae sinistrae maioris gradus et implantatio		stentis	</s><s>Fibrosis myocardii.</s><s>Cicatrix parietis posterioris ventriculi sinist
3 doc#0 tatus post cholecystectomiam.</s><s>Choledocholithiasis.</s><s>Impantatio		stentis	in ductos biliferos.</s><s>Pancreatitis chronica calcificans.</s><s>Nephrosck
4 doc#0 triculorum cordis.</s><s>Dilatatio ventriculi sinistri cordis.</s><s>Status post stent-implantationem		stent-implantationem	in LAD.</s><s>Oedema pulmonum.</s><s>Pulmonalsclerosis.</s><s>Empty
5 doc#0 paticus.</s><s>Cardiomegalia.</s><s>Infarctus obsoletus myocardii.</s><s>		Stent	in arteria coronaria.</s><s>Atherosclerosis aortae et arteriarum coronariarum
6 doc#0 Nephrosclerosis arteriosclerotica.</s><s>Cystae renum.</s><s>Implantatio		stentis	in arteria coronaria dextra.</s><s>Emphysema pulmonum maioris gradus.</s
7 doc#0 : dextris.</s><s>Hydrothorax lateris sinistri.</s><s>Lipomatosis cordis.</s><s>		Stent	implantatio arteriae coronariae circumflexae.</s><s>Hypertrophia ventriculi sir
8 doc#0 3 parietis posterioris ventriculi sinistri cordis.</s><s>Suffusiones cutis.</s><s>		Stent	implantatio in arteriam coronariam dextram.</s><s>Thrombosis organisata in
9 doc#0 implantatio in arteriam coronariam dextram.</s><s>Thrombosis organisata in		stent	</s><s>Oedema pulmonum.</s><s>Tracheobronchitis acuta.</s><s>Emphy

Az angol elemeket tartalmazó terminológiai egységeket funkcionális és grammatikai szempontból elemeztük, majd javaslatot tettünk a terminologizálásukat támogató, grammatikai és terminológiai szempontból is helyes használatukra.

Eredmények

Nemlatin terminusok a Patológiai és Kísérleti Rákkutató Intézet diagnózisában

A fenti általános áttekintés után a Patológiai és Kísérleti Rákkutató Intézetben írt latin nyelvű diagnózisokban használt nemlatin terminusokat vizsgáljuk meg. Elsőként sorra vesszük őket,

és kísérletet teszünk arra, hogy – amennyiben ez lehetséges – megállapítsuk: milyen grammatikai jellegzetességekkel írhatók le ezek a „testidegen” szakkifejezések.

Az 504 diagnózisban összesen 23 modern nemlatin terminus fordult elő (tehát az összes kórisme 1775 szavának 1,30%-a), ennek a 23 szónak a 78,26%-a angol köznévi terminus, 8,70%-a eponima és 13,04%-a betűszó.

Köznévi terminusok

Pacemaker: (1) *Implantatio pacemakeris*. (2) *Implantatio pacemakeris facta*. Mindkét kifejezésben latinul deklinált alakot találunk, mely alapján a **pacemaker, pacemakeris (m/f/n)* III. deklinációs szótári alakot rekonstruálhatjuk.

Bypass: (1) *Status post aorto-coronaria bypass*. (2) *Status post aorto-coronaria bypass duplicem*. (3) *Occlusio in aorto-coronaria bypass duplice*. A *bypass* szót a három példában ragozhatatlanként használta a diagnózisok írója. A (2) példa *duplicem* alakjából arra következtethetünk, hogy hím- vagy nőneműnek tekintette a szót. Külön kérdést vet fel az *aorto-coronaria* melléknév: csak valószínűsíthetjük, hogy ezt nem a *bypass* feltételezhető nőnemével „egyeztette” hibásan az író, hanem az (*arteria*) *coronaria* terminust kell látnunk benne, és így tulajdonképpen egy jelentéssűrítő összetett szóval van dolgunk: ’az aorta és a koszorúér között végzett bypass műtét’. Mindezek alapján a **bypass (m/f)* szótári alakra következtethetünk.

Stent: (1) *Stent in coronaria dextra*. (2) *Stent in arteria coronaria*. (3) *Implantatio stentis*. (4) *Impantatio stentis in ductos biliferos*. (5) *Implantatio stentis in arteria coronaria dextra*. (6) *Status post stent-implantationem in LAD*. (7) *Stent implantatio arteriae coronariae circumflexae*. (8) *Stent implantatio in arteriam coronariam dextram*. (9) *Thrombosis organisata in stent*. Az (1) és (2) példa alanyként használt *stent* szavából nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket. Nem úgy a (3), (4), (5) kifejezésből, melyekben a dokumentum fogalmazója, írója latinul a III. deklináció szerint ragozta a szót. Ennek azonban ellentmond a (9) példa, melyben a *stent* egyes számú ablativusként, tehát ragozhatatlan szóként szerepel. A (6), (7) és (8) diagnózisokban az eredetileg angol szó a latin *implantatio*val alkot egyetlen összetett szót a magyar nyelv grammatikai szabályainak (de nem a magyar helyesírásnak!) megfelelően, és hoz létre egy hibrid, zavaros összetételt. A kilenc példa alapján két szótári alakot hozhatunk létre: **stent (m/f/n)* vagy **stent, stentis (m/f/n)*.

Drain: (1) *Drain pleuralis l[ateris]. d[extr]*. (2) *Peritonealis drain*. (3) *Percutan transhepaticus drain insertio*. Az (1) és (2) példában alanyesetben áll a *drain* szó, a jelzőjeként szereplő *pleuralis* melléknévből hím- vagy nőnemre következtethetünk. A (2) kifejezés kapcsán felmerül az a kérdés is: vajon egy hibás latin szórendet látunk-e (a helyes *Drain peritonealis* [vö. (1) példa] helyett) pontos latin helyesírással vagy egy helyes magyar szórendet helytelenül, a latin helyesírás szabályai szerint leírva (a helyes *Peritoneális drén* helyett)? A (3) kifejezést a magyar szórend alapján fogalmazta meg írója, melyben kérdéses, hogy a *percutan transhepaticus* melléknevek a *drain* vagy az *insertio* szavak jelzői-e. Példáink alapján a **drain (m/f)* szótári alakra következtethetünk.

Shunt: (1) *Ventriculo-peritonealis shunt*. Egyetlen kifejezésben kerül elő a *shunt* szó. A *drain* (2) példához hasonlóan itt is kérdéses, hogy idegenes helyesírással lejegyzett magyar vagy magyar szórendben leírt latin jelzős szerkezetként értelmezzük-e a kifejezést. Amennyiben a második elképzelést fogadjuk el, a dokumentum írója a **shunt (m/f)* alakból indulhatott ki.

Rövidítések

- *ARDS* [*acute respiratory distress syndrom*]: a rövidítés egyszer fordul elő a vizsgált dokumentumokban. Mivel egyéb szóval nem áll szintaktikai kapcsolatban, nem tehetünk róla pontosabb megállapítást.
- *TEP* [*total endoprothesis*]: (1) *Status post TEP*. A rövidítés feloldása a tárgyesettel álló *post* előjárósó után is *total endoprothesis*.
- *LAD* [*left anterior descending artery*]: (1) *Status post stent-implantationem in LAD*. A rövidítés feloldása a tárgyesettel álló *in* előjárósó után is *left anterior descending artery*.

A néhány példa alapján azt állapíthatjuk meg, hogy az angol rövidítések rövidítésként terminologizálódtak, a latin diagnózisokban tulajdonképpen ragozhatatlan önálló szóvá váltak; az eredeti, rövidített szavak már nem éreztetik hatásukat a rövidítések használatában.

Eponimák

Barrett metaplasia oesophagi: A nyelöcsőnek a reflux következtében kialakuló, daganatmegelőző hámlésváltozását leíró eponimában a névadó Norman Rupert Barrett (1903–1979) ausztrál sebész nevét ragozhatatlan tulajdonnévként, főnévi minőségjelzőként angol/magyar szórendben használja a diagnózis írója. Szótári alakjának így a **Barrett (m)* formát tarthatjuk (web17).

Status post operationem ventriculi p[ro]p[ter]. *Bilroth II*: A Billroth-féle második operáció megnevezésében az író (egy hibás) előjárós szerkezetet használ, a *propter* 'miatt' szó ebben a kontextusban nem értelmezhető. Annyit azonban a hibás szóválasztástól függetlenül megállapíthatunk, hogy Christian Albert Theodor Billroth (1829–1894) német-osztrák sebész neve ragozhatatlan szóként került be a latin kontextusba. Kikövetkeztetett szótári alakja így **Billroth (m)* (web17).

A diagnózisokban előforduló modern terminusok jellemzői

Összefoglalva a fentebb idézett példák tanulságát, azt mondhatjuk, hogy a vizsgált dokumentumok latin kontextusában előforduló nemlatin szavakat többféle módon használják a diagnózisok írói, így a patológusdiskurzusban is alacsony szinten terminologizálódtak. Bár egyazon intézet falai között íródtak az elemzett szövegek (igaz, valószínűleg több orvos által), mégis sokszor egymásnak ellentmondóan, nemritkán grammatikai szempontból hibásan használják a nemlatin terminusokat. A nemlatin terminusoknak a latin kontextusban való használatából kikövetkeztethető grammatikai jellegzetességeit a 2. mellékletben mutatjuk be.

Megbeszélés

Javaslatok a (hibásan használt) nemlatin terminusok helyes használatára és kiiktatására

Ahogy az a fentebb leírtakból nyilvánvalóvá vált, a 21. század latinul már nem, vagy csak igen korlátozottan tudó orvosai, kórboncnokai által írt dokumentumokban előforduló nemlatin terminusok igen változatos képet mutatnak: akár helyesnek is értelmezhető alakok mellett több hibás formával is találkoztunk. Sőt, az önmagukban helyesnek tűnő alakok is sokszor ellentmondanak egymásnak, nyilvánvalóan azért, mert nincsen konszenzus ezen szakkifejezések latin szövegösszefüggésben való használatát illetően. Legfőbb feladatunknak azt tartjuk, hogy az orvostársadalom számára útmutatást adjunk: milyen nyelvileg helyes lehetőségek közül választhat a gyakorló orvos akkor, ha a fentebb említett és hasonló modern

terminusokat kell latin kontextusba illeszteni. Legalább ennyire lényeges, hogy egy másik szempontot is érvényesítsünk: a nyelvi helyes alakoknak orvosszakmai szempontból is helytállónak kell lenniük, azaz – nagyon egyszerűen fogalmazva – ugyanazt kell jelenteniük, mint a modern szakkifejezéseknek. Csak így biztosítható ugyanis az, hogy a helyes nyelvi alakok a latin kontextusban – legalább a patológia szakterületén belül – terminussá válhassanak: az orvostársadalom számára egyértelműen meghatározható módon jelentsenek egy fogalmat, és használatuk a diskurzusközösségben egységes legyen (Muráth, 2003:84).

A nyelvtanilag hibás alakok kiküszöbölésére több lehetőséget látunk. Úgy véljük, hogy ezek mindegyike nemcsak helyes nyelvi és orvosi tekintetben, hanem indokolható is korábbi latin példákkal.

Elsőként a nyelvi szempontból legegyszerűbb változatot említjük meg. Ez alapján a modern nemlatin köznévi terminusokat, rövidítéseket az eredeti formában használjuk, ragozhatatlan semleges nemű főnévként. Az eponimákban előforduló tulajdonneveket szintén ragozhatatlan szóként, de az orvos természetes nemének megfelelően hím- vagy nőnemben építjük be a latin nyelvű orvosi dokumentumokba. Javasoljuk, hogy a már alkalmazott, közismert eponimákat ne változtassuk meg; úgy gondoljuk tehát, hogy a *morbus Parkinson* forma mellett a *parkinsonismus* alaknak is van létjogosultsága. Javaslatunkat egyrészt a fentebb idézett létező *gummi (n)* szóval támasztjuk alá, másrészt egy – igaz, nem orvosi, de – ókori szövegre, a *Vulgatára* hivatkozunk, melyben az ószövetségi könyvek címében gyakran találkozunk héber szavak, nevek latin átírásával ragozhatatlan formában (az olyan latinul deklinált alakok mellett, mint *Liber Tobiae*, *Liber Danihelis prophetae*): *Liber Bresith*, *Liber Ruth* (*Vulgata*, 1983). A feldolgozott 37 kórboncolási jegyzőkönyvben előforduló nemlatin terminusoknak ezen elvek szerint elvégzett javítását és helyes használatát a 3. mellékletben szereplő táblázatban foglaljuk össze.

Kétségtelen, hogy a 3. melléklet táblázatában javasolt alakok mind grammatikai, mind orvosszakmai szempontból megfelelőek; helyes voltak ellenére azonban nehézségek is felmerülhetnek értelmezésük során a hiányzó esetvégződések miatt: először talán problematikus lehet az *implantatio pacemaker facta* vagy az *insertio percutanea transhepatica drain* kifejezés. Másik ellenvetésként említjük meg azt a tényt, hogy Magyarországon hagyományosan latinul íródnak a diagnózisok, és ebbe a kontextusba első látásra idegen testként ékelődnek a modern terminusok.

Az érthetőséget segíti elő és a hagyományos latin nyelvhasználatot is érvényre juttatja megfontolásra javasolt második, a köznévi terminusok és bizonyos rövidítések használatára vonatkozó javaslatunk. A tanulmányunk elején idézett Celsus-szöveget tartjuk szem előtt, melyben a tágabb jelentésű, még nem terminologizálódott latin nyelvű szót értelmezi a görög szakkifejezés. Mindezt a kérdéses terminusokra a 4. mellékletben bemutatott módon alkalmazhatjuk. Úgy véljük, hogy a 4. melléklet 2. és 4. oszlopában megadott kifejezések – jóllehet latin szóval fejezik ki az érintett műtét, orvosi eszköz nevét, melyet az idegen terminus pontosít, magyaráz – bonyolultabbak és a konkrét orvosi gyakorlatban nehezebbek a 3. táblázat javaslatainál. Bevezetésük ezért a dokumentáció hatékonyságát és hatásosságát egyidejűleg csökkentené (vö. Fóris–Faludi, 2019).

Végül harmadik lehetőségként a modern nemlatin terminusok pontos latin fordítását említjük meg. Ezek a kifejezések nyelvi bonyolultabbak a korábbiaknál, viszont maradéktalanul megfelelnek a fentebb már említett követelményeknek: orvosszakmai szempontból pontosan visszaadják a modern terminus jelentését; grammatikailag helyesen vannak megfogalmazva; illeszkednek a magyarországi latin nyelvű diagnózisírás hagyományába; használatukat alá tudjuk támasztani, indokolni tudjuk korábbi példával. Az 5. mellékletben megtalálható az a táblázat, melyben összefoglaljuk a megvizsgált kórbonctani diagnózisokban előforduló nemlatin köznévi terminusok és rövidítések latin megnevezésére tett javaslatainkat.

Mivel azonban a dokumentáció egységességét tekinthetjük a szakemberek közötti kommunikáció elsődleges céljának, a legegyszerűbbnek mégis az idegen elemek beépítése mutatkozik, hiszen ezek használata oly mértékben elterjedt és ismert, hogy a patológus és klinikus orvos közti kommunikációt is megkönnyíti. Ezek esetében azonban grammatikai szempontból nem tartjuk indokoltnak a latin grammatikából önkényesen átvett végződésekkel történő „latinizálásukat”, sokkal célravezetőbbnek gondoljuk végződés nélküli diagnózisba illesztésüket. A nemlatin elemek egységes használata a kórboncolási diagnózisokban Magyarországon nagymértékben elősegítené a dokumentáció egységességét, ezáltal hatékonyságát – a dokumentumokban megfogalmazott információknak a feldolgozási sebessége így gyorsabbá válhat –, hatásosságát (Fóris–Faludi, 2019), valamint az új, „idegen” kifejezések terminologizációs folyamatát. A kórboncolási szaknyelv szempontjából „újnak” számító angol elemek latin szerkezetekbe, frazeológiai egységekbe illesztése olyan, a kórboncolási jegyzőkönyv műfajára jellemző mintázatok (Kühtz, 2007) kialakulását támogathatja, amelyek mentén mind az orvostanhallgatók és a patológus szakorvosok egységes képzése, mind az újabb idegen eredetű terminológiai elemek beépítési stratégiája eredményesen valósulhat meg. Az új elemek megjelenése ezen a szakterületen is elkerülhetetlen, és – noha a test vizsgálata során, nem pedig kezelésében játszanak szerepet –, az újonnan kialakuló diagnózisok hozzájárulnak a kórboncolási ismeretrendszer klinikumhoz való közelítéséhez, amelyet a nyelv ilyen módon lesz képes visszatükrözni (Temmerman, 2000:71).

Konklúzió

Összefoglalva a fentieket, első megállapításunk arra vonatkozik, hogy a mai latin orvosi, közelebbről klinikai terminológia látszólag nem nélkülözheti a nemlatin terminusokat. Az elsősorban angol nyelvű szakkifejezések olyannyira elterjedtek, hogy nemcsak a mai írott és szóbeli tudományos nyelvhasználat ismeretében, hanem a vizsgált diagnózisok alapján is úgy tűnhet: az általuk jelölt fogalmakat nem lehetséges latin nyelven visszaadni. Második megállapításunk az angol terminusok általában következtelen és sokszor hibás használatára vonatkozott. Végül javaslatot tettünk ezen szakkifejezések javítására és latin kórismékbe illesztésére. Ezeknek a kifejezéseknek a használata lehetőséget teremt arra, hogy megőrizzük a diagnosztikai szaknyelv latin hagyományait (mi több, gazdagítsuk is azt!), és egységessé tegyük ezeknek a terminusoknak latin kontextusban való alkalmazását.

Hivatkozások

- Belák, E. (2007): *Lingua Latina medicinalis*. 2. jav. kiad. Semmelweis Kiadó: Budapest
- BNO-10 ([2010]): *BNO-10. A betegségek és az egészséggel kapcsolatos problémák nemzetközi statisztikai osztályozása. Tizedik revízió*. 1. köt. *Kódnövekvő listák*. Átd. kiad. Melánia Kiadó: Budapest
- Donáth, T. (1969): *Anatomical Dictionary with Nomenclatures and Explanatory Notes*. Akadémiai Kiadó: Budapest
- Felber, H. – Schaefer, B. (1999): *Typologie der Fachwörterbücher*. In: Hoffmann, L. – Kalvenkämper, H. – Wiegand, H. E. (eds.): *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. De Gruyter: Berlin – New York.
<https://doi.org/10.1515/9783110158847.2.21.1725>
- Finály, H. (összeáll.) (1884): *A latin nyelv szótára a kútfőkől a legjobb és legújabb szótáriródomra támaszkodva*. Franklin Társulat: Budapest
- Fluck, H.-R. (1996): *Fachsprachen. Einführung und Bibliographie*. 5., überarb. und erw. Aufl. A. Francke Verlag: Tübingen–Basel
- Fogarasi, K. (2012): *Limited Forensic Assessability of Soft Tissue Injuries. Contrasting Terminological Analyses of Hungarian, Austrian and German Medical Diagnostic Reports*. PhD disszertáció. PTE Egészségtudományi Kar: Pécs

- Fogarasi, K. (2017): A kórboncolási jegyzőkönyv terminológiájának sajátosságai és XXI. századi kihívásai. *Porta Lingua*. 95–108
- Fogarasi, K. (2018): A diagnózis jelentése és jelentősége a beteg szemszögéből. In: Dombi, J. – Farkas, J. – Gúti, E. (szerk.): *Aszimmetrikus kommunikáció – aszimmetrikus viszonyok*. SZAK Kiadó: [Bicske]
- Fóris, Á. – Faludi, A. (2019): A szakírás és a dokumentáció mint nyelven belüli szakfordítás. In: Fóris, Á. – Bölcskei, A. (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás*. L'Harmattan: Budapest
- Frisk, H. (1960): *Griechisches etymologisches Wörterbuch*. 1. köt. Carl Winter Universitätsverlag: Heidelberg
- Gréciano, G. (2006): Zur Textrelevanz von Phraseologie im Bereich Medizin. In: Häcki Buhofer, A. (hrsg.): *Phraseology in Motion I. Akten der Internationalen Tagung zur Phraseologie*. Schneider Hohengehren: Basel
- Györkössy, A. – Kapitánffy, I. – Tegye, I. (szerk.) (1993): *Ógörög–magyar szótár*. 2. kiad. Akadémiai Kiadó: Budapest
- Harsányi, T. et al. (2012): Minőségi indikátorok alkalmazásának korlátai a gyógyító munka kórbonctani ellenőrzésében. In: Gódey, S. et al. (szerk.): *Minőség a vezetésben, minőség a gyakorlatban. Konferencia kiadvány*. [S. n.]: Debrecen
- Ittész, D. et al. (2021): XIX. századi archív kórboncolási jegyzőkönyvek terminológiai sajátosságai. In: Bányi, Sz. – Vigh-Szabó, M. (szerk.): *XXVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Nyelvek, nyelvvaltozatok, következmények (absztraktfüzet)*. MANYE – Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar: Veszprém
- Kühtz, S. (2007): *Phraseologie und Formulierungsmuster in medizinischen Texten*. Gunter Narr: Tübingen
- Ludányi, Zs. – Varga, É. K. (2021): A szemészeti dokumentáció jellegzetességei. In: Fóris, Á. – Bölcskei, A. (szerk.): *Tartalomfejlesztés és dokumentáció. Nyelvészeti kutatások*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan: Budapest
- Muráth, J. (2003): *Zweisprachige Fachlexikographie*. Universitas Kiadó – Nemzeti Tankönyvkiadó: Budapest
- Nagy, F. – Kováts, Gy. – Péter, Gy. (2007): *Latin nyelvtan a középiskolák számára*. 34. kiad. Nemzeti Tankönyvkiadó: Budapest
- Temmerman, R. (2000): *Towards New Ways of Terminology Description. The Sociocognitive Approach*. John Benjamins: Amsterdam–Philadelphia. <https://doi.org/10.1075/tlrp.3>
- Walde, A. – Hofmann, J. B. (1938): *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*. 1. köt. 3. kiad. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung: Heidelberg
- Weber, R. et al. (hrsg.) (1983): *Biblia sacra iuxta vulgatum versionem*. 3. kiad. Deutsche Bibelgesellschaft: Stuttgart
- Zalatnai, A. (2002): Mi fán terem az a kórbonctan? *Magyar Orvosi Nyelv*. 2. 21

Internetes hivatkozások

- web1 <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Celsus/home.html>
- web2 https://ogyei.gov.hu/dynamic/2022_6_kozlemeny/Aktualizalt%20tartalom_5_6_2022_10_8.pdf
- web3 https://ogyei.gov.hu/dynamic/2019_6_kozlemeny/0307_Acaciae%20gummi_9_8_kesz.pdf
- web4 https://ogyei.gov.hu/dynamic/8_2015%20kozlemeny_8_5%20anyaga/Acaciae%20gummi_8_5_kesz.pdf
- web5 https://ogyei.gov.hu/dynamic/6_8%20anyaga_Csillanak_pdf/Acaciae_gummi_dispersione_desiccatum_6_8.pdf
- web6 https://ogyei.gov.hu/dynamic/2017_2_kozlemeny/0308_Acaciae%20gummi%20dispersione%20desiccatum_9_0_kesz.pdf
- web7 https://ogyei.gov.hu/dynamic/2019_6_kozlemeny/Acaciae%20gummi%20dispersione%20desiccatum_9_8_kemia_lektoralando15kszhiszta.pdf
- web8 https://ogyei.gov.hu/dynamic/2017_2_kozlemeny/Xanthani%20gummi_9_0_kesz.pdf
- web9 https://ogyei.gov.hu/dynamic/2017_7_kozlemeny/Xanthani%20gummi_9_2_kesz.pdf
- web10 https://ogyei.gov.hu/dynamic/2018_2_kozlemeny/Masticabilia%20gummi%20medicata_9_3_kesz.pdf
- web11 [https://digicollections.net/phint/pdf/b/6.1.2.Acacia-\(Gummi-arabicum\).pdf](https://digicollections.net/phint/pdf/b/6.1.2.Acacia-(Gummi-arabicum).pdf)
- web12 https://ogyei.gov.hu/dynamic/2021_eFoNoVIII/Osszefuzott_teljes_FoNoVIII.pdf
- web13 https://de.wikipedia.org/wiki/Jerome_D._Tossy
- web14 https://de.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCnter_Imh%C3%A4user
- web15 <https://mediately.co/rs/icd>
- web16 <https://www.dimdi.de/static/de/klassifikationen/icd/icd-10-who/kode-suche/htmlamtl2019/>
- web17 <https://www.whonamedit.com/>
- web18 <https://dictzone.com/magyar-orvosi-szotar/1%C3%A9gz%C3%A9si%20el%C3%A9gtelens%C3%A9g-szindr%C3%B3ma>

Mellékletek

1. melléklet. Eponimák az orvosi terminológiában

<i>Tudományág</i>	<i>Tulajdonnév</i>	<i>Tulajdonnév latinul</i>	<i>Eponima</i>	<i>Az eponima nyelvtani felépítése</i>	<i>Egyéb terminus</i>
Anatómia	Bartolomeo Eustachi(o) (1500-1510–1574)	Bartholomaeus Eustachius	<i>tuba Eustachii</i>	a latin tulajdonnév birtokos jelzőként latin szórendben	<i>tuba auditiva</i>
	Guido Guidi (1509–1569)	Vidus Vidius	<i>nervus Vidianus</i>	a latin tulajdonnévből képzett melléknévi jelző latin szórendben	<i>nervus canalis pterygoidei</i>
	Ludwig Edinger (1855–1918) Carl Friedrich Otto Westphal (1833–1890)	-----	<i>Edinger–Westphal nucleus</i>	a nem deklinálható modern tulajdonnév főnévi minőségjelzőként angol/német/magyar szórendben	<i>nucleus accessorius nervi oculomotorii</i>
Diagnosztika	James Parkinson (1755–1824)	-----	<i>morbus Parkinson</i>	a nem deklinálható modern tulajdonnév főnévi birtokos jelzőként latin szórendben	<i>paralysis agitans</i>
		-----	<i>parkinsonismus</i>	a modern tulajdonnévből képzett latinos főnév	
	Jerome D. Tossy (1932–2009)	-----	<i>Lux. articul. AC sec. Tossy III l. d. Luxatio articulationis acromioclavicularis secundum Tossy tertiaris lateris dextri</i>	a nem deklinálható modern tulajdonnév a <i>secundum</i> előljárószóval	-----
Beavatkozások	Günter Imhäuser (1912–1996)	-----	<i>Osteotomia femoris secundum Imhäuser</i>	a nem deklinálható modern tulajdonnév a <i>secundum</i> előljárószóval	-----

2. melléklet. A vizsgált diagnózisokban előforduló modern szavak grammatikai jellegzetességei*

<i>Morfológia</i>	Ragozhatatlan főnév (terminus), neme megállapíthatatlan	<i>in bypass duplice</i> (3) <i>stent</i> (9) <i>ARDS</i> <i>LAD</i> (1) <i>TEP</i> (1)
	Ragozhatatlan főnév, hím- vagy nőnemű	<i>post bypass duplicem</i> (2)
	Ragozhatatlan vagy ragozható főnév, neme megállapíthatatlan	<i>stent</i> (1) (2)
	Ragozhatatlan vagy ragozható főnév, hím- vagy nőnemű	<i>drain pleuralis</i> (1)
	Ragozhatatlan vagy semleges nemű ragozható főnév	<i>post bypass</i> (1)
	III. deklinációs főnév, neme megállapíthatatlan	<i>implantatio pacemakeris</i> (1) (2) <i>implantatio stentis</i> (3) (4) (5)
<i>Szintaxis</i>	Idegen helyesírású főnévi minőségjelzős szerkezet (eponima) magyar szórendben	<i>Barrett metaplasia oesophagi</i>
	Idegen helyesírású minőségjelzős szerkezet magyar szórendben	<i>percutan transhepaticus drain insertio</i> (3) <i>peritonealis drain</i> (2) <i>ventriculo-peritonealis shunt</i> (1)
	Idegen helyesírású összetett szó magyar szórendben	<i>aorto-coronaria bypass</i> (1) (2) (3) <i>drain insertio</i> (3) <i>post stent-implantationem</i> (6) <i>stent implantatio</i> (7) (8)
	Előjárás kifejezés (eponima) hibás prepozícióval	<i>operatio ventriculi pp. Bilroth II</i>

* Ebben a táblázatban (és a későbbiekben is) az utolsó oszlopban – a jobb áttekinthetőség kedvéért – a felsorolt példák fentebb már használt sorszámát is megadjuk.

3. melléklet. Nemlatin terminusok ragozhatatlan szóként latin kontextusban*

<i>Vizsgált alak</i>	<i>Javasolt alak</i>
<i>Implantatio pacemakeris. (1)</i>	<i>Implantatio pacemaker.</i>
<i>Implantatio pacemakeris facta. (2)</i>	<i>Implantatio pacemaker facta.</i>
<i>Status post aorto-coronaria bypass. (1)</i>	<i>Status post bypass aorto-coronarium.</i>
<i>Status post aorto-coronaria bypass duplicem. (2)</i>	<i>Status post bypass aorto-coronarium duplex.</i>
<i>Occlusio in aorto-coronaria bypass duplice. (3)</i>	<i>Occlusio in bypass aorto-coronario duplice.</i>
<i>Stent in coronaria dextra. (1)</i>	✓
<i>Stent in arteria coronaria. (2)</i>	✓
<i>Implantatio stentis. (3)</i>	<i>Implantatio stent.</i>
<i>Impantatio stentis in ductos biliferos. (4)</i>	<i>Implantatio stent in ductus biliferos.</i>
<i>Implantatio stentis in arteria coronaria dextra. (5)</i>	<i>Implantatio stent in arteriam coronariam dextram.</i>
<i>Status post stent-implantationem in LAD. (6)</i>	<i>Status post implantationem stent in LAD.</i>
<i>Stent implantatio arteriae coronariae circumflexae. (7)</i>	<i>Implantatio stent in arteriam coronariam circumflexam.</i>
<i>Stent implantatio in arteriam coronariam dextram. (7)</i>	<i>Implantatio stent in arteriam coronariam dextram.</i>
<i>Thrombosis organisata in stent. (9)</i>	✓
<i>Drain pleuralis l. d. (1)</i>	<i>Drain pleurale l. d.</i>
<i>Peritonealis drain. (2)</i>	<i>Drain peritoneale.</i>
<i>Percutan transhepaticus drain insertio. (3)</i>	<i>Insertio percutanea transhepatica drain.</i>
<i>Ventriculo-peritonealis shunt. (1)</i>	<i>Shunt ventriculo-peritoneale.</i>
<i>ARDS</i>	✓
<i>Status post TEP. (1)</i>	<i>Status post implantationem TEP.</i>
<i>Barrett metaplasia oesophagi.</i>	<i>Metaplasia oesophagi secundum Barrett.</i>
<i>Status post operationem ventriculi pp. Bilroth II.</i>	<i>Status post operationem ventriculi secundum Billroth II [secunda].</i>

* Ahogy ebben a táblázatban, úgy a 4., 5. mellékletben is, nemcsak a következetlenül és helytelenül használt nemlatin szavak helyes formáira teszünk javaslatot, hanem a diagnózisok latin kifejezéseiben előforduló hibákat is javítjuk.

4. melléklet. Latin szavak értelmezése nemlatin terminusokkal

<i>Nemlatin terminus</i>	<i>Latin terminus nemlatin magyarázattal</i>	<i>Vizsgált alak</i>	<i>Javasolt alak</i>
<i>pacemaker</i>	<i>instrumentum, quod pacemaker nominatur 'pacemakernek nevezett eszköz'</i>	<i>Implantatio pacemakeris. (1)</i>	<i>Implantatio instrumenti, quod pacemaker nominatur.</i>
		<i>Implantatio pacemakeris facta. (2)</i>	<i>Implantatio instrumenti, quod pacemaker nominatur, facta.</i>
<i>bypass</i>	<i>operatio, quae bypass nominatur 'bypassnak nevezett műtét'</i>	<i>Status post aorto-coronaria bypass. (1)</i>	<i>Status post operationem aorto-coronariam, quae bypass nominatur</i>
		<i>Status post aorto-coronaria bypass duplicem. (2)</i>	<i>Status post operationem aorto-coronariam duplicem, quae bypass nominatur.</i>
	<i>vasa per operationem, quae bypass nominantur, implantata 'a bypassnak nevezett műtét során beültetett erek'</i>	<i>Occlusio in aorto-coronaria bypass duplice. (3)*</i>	<i>Occlusio in vase/vasis per operationem aorto-coronariam duplicem, quae bypass nominatur, implantato/implantatis.</i>
<i>stent</i>	<i>tubulus, qui stent nominatur 'stentnek nevezett kis cső'</i>	<i>Stent in coronaria dextra. (1)</i>	<i>Tubulus, qui stent nominatur, in coronaria dextra.</i>
		<i>Stent in arteria coronaria. (2)</i>	<i>Tubulus, qui stent nominatur, in arteria coronaria.</i>
		<i>Implantatio stentis. (3)</i>	<i>Implantatio tubuli, qui stent nominatur.</i>
		<i>Impantatio stentis in ductos biliferos. (4)</i>	<i>Implantatio tubuli, qui stent nominatur, in ductus biliferos.</i>
		<i>Implantatio stentis in arteria coronaria dextra. (5)</i>	<i>Implantatio tubuli, qui stent nominatur, in arteriam coronariam dextram.</i>
		<i>Status post stent-implantationem in LAD. (6)</i>	<i>Status post implantationem tubuli, qui stent nominatur, in LAD.</i>

		<i>Stent implantatio arteriae coronariae circumflexae. (7)</i>	<i>Implantatio tubuli, qui stent nominatur, in arteriam coronariam circumflexam.</i>
		<i>Stent implantatio in arteriam coronariam dextram. (8)</i>	<i>Implantatio tubuli, qui stent nominatur, in arteriam coronariam dextram.</i>
		<i>Thrombosis organisata in stent. (9)</i>	<i>Thrombosis organisata in tubulo, qui stent nominatur</i>
<i>drain</i>	<i>tubulus, qui drain nominatur 'drainnek nevezett kis cső'</i>	<i>Drain pleuralis l. d. (1)</i>	<i>Tubulus pleuralis l. d., qui drain nominatur.</i>
		<i>Peritonealis drain. (2)</i>	<i>Tubulus peritonealis, qui drain nominatur.</i>
		<i>Percutananshepaticus drain insertio. (3)</i>	<i>Insertio percutanea transhepatica tubuli, qui drain nominatur.</i>
<i>shunt</i>	<i>tubulus, qui shunt nominatur 'shuntnek nevezett kis cső'</i>	<i>Ventriculo-peritonealis shunt. (1)</i>	<i>Tubulus ventriculo-peritonealis, qui shunt nominatur.</i>
<i>TEP</i>	<i>implantatum, quod TEP nominatur 'TEP-nek nevezett implantátum'</i>	<i>Status post TEP. (1)</i>	<i>Status post implantationem implantati, quod TEP nominatur. **</i>

* Ebben a kifejezésben a *bypass* szó nem a műtétet, hanem az operáció során beültetett elkerülő érszakaszt jelenti, ahogy az az *occlusio in...* 'elzáródás ...-ben' kifejezésből nyilvánvaló. Külön nehézséget jelent, hogy az eredeti dokumentumból nem derül ki, az elzáródás csak az egyik vagy mindkét érben történt-e. Ezért adtuk meg a javasolt alakok között a latin kifejezést egyes és többes számban egyaránt. A két lehetőség közül azonban nem a nyelvésznek, hanem a patológusnak kell kiválasztania a boncolás során tapasztaltaknak megfelelő alakot.

** Az *implantatio implantati* kifejezés az azonos töből képzett két szó miatt igen mesterkéltnek hangzik, ezért ennek használatát – bár helyes és érthető is – nem javasoljuk.

5. melléklet. Modern nemlatin terminusok latin fordítása

<i>Nemlatin terminus</i>	<i>Latin terminus</i>	<i>Vizsgált alak</i>	<i>Javasolt alak</i>
<i>pacemaker</i>	<i>instrumentum ad cor stimulandum 'a szív stimulálására szolgáló eszköz'</i>	<i>Implantatio pacemakeris. (1)</i>	<i>Implantatio instrumenti ad cor stimulandum.</i>
		<i>Implantatio pacemakeris facta. (2)</i>	<i>Implantatio instrumenti ad cor stimulandum facta.</i>
<i>bypass*</i>	<i>interpositio [a beültetett ér S/G-ban: venae...] inter aortam et arteriam coronariam [...] / ramum [...] arteriae coronariae [...] ' [...] vénának az aorta és a [...] koszorúér / [...] koszorúér [...] ága közé való beültetése' (vö. Belák, 2007:90)</i>	<i>Status post aorto-coronaria bypass. (1)</i>	<i>Status post interpositionem venae [...] inter aortam et arteriam coronariam [...] / ramum [...] arteriae coronariae [...]</i>
	<i>interpositio [a beültetett ér S/G-ban: venae...] inter aortam et arteriam coronariam [...] / ramum [...] arteriae coronariae [...] et [a beültetett ér S/G-ban: venae...] inter aortam et arteriam coronariam [...] / ramum [...] arteriae coronariae [...] ' [...] vénának az aorta és a [...] koszorúér / [...] koszorúér [...] ága közé való és [...] vénának az aorta és a [...] koszorúér / [...] koszorúér [...] ága közé való beültetése' (vö. Belák, 2007:90)</i>	<i>Status post aorto-coronaria bypass duplicem. (2)</i>	<i>Status post interpositionem [venae...] inter aortam et arteriam coronariam [...] / ramum [...] arteriae coronariae [...] et [venae...] inter aortam et arteriam coronariam [...] / ramum [...] arteriae coronariae [...]</i>
	<i>vas/vasa inter aortam et arteriam coronariam [...] / ramum [...] arteriae coronariae [...] et inter aortam et arteriam coronariam [...] / ramum [...] arteriae coronariae [...] interpositum/interposita</i>	<i>Occlusio in aorto-coronaria bypass duplici. (3)</i>	<i>Occlusio in vase/vasis inter aortam et arteriam coronariam [...] / ramum [...] arteriae coronariae [...] et inter aortam et arteriam coronariam [...] / ramum [...] arteriae coronariae [...] interposito/interpositis</i>

<i>stent</i>	<i>tubulus reticularis artificialis</i> [a beültetés helye in S/Acc-ban vagy P/Acc-ban**] <i>impositus</i> '[...]be behelyezett kis hálószerű mesterséges cső'	<i>Stent in coronaria dextra.</i> (1)	<i>Tubulus reticularis artificialis in arteriam coronariam dextram impositus.</i>
		<i>Stent in arteria coronaria.</i> (2)	<i>Tubulus reticularis artificialis in arteriam coronariam impositus.</i>
		<i>Implantatio stentis.</i> (3)	<i>Implantatio tubuli reticularis artificialis in [...]</i>
		<i>Implantatio stentis in ductos biliferos.</i> (4)	<i>Implantatio tubuli reticularis artificialis in ductus biliferos.</i>
		<i>Implantatio stentis in arteria coronaria dextra.</i> (5)	<i>Implantatio tubuli reticularis artificialis in arteriam coronariam dextram.</i>
		<i>Status post stent-implantationem in LAD.</i> (6)	<i>Status post implantationem tubuli reticularis artificialis in ramum anteriorem descendentem arteriae coronariae sinistrae.</i>
		<i>Stent implantatio arteriae coronariae circumflexae.</i> (7)	<i>Implantatio tubuli reticularis artificialis in arteriam coronariam circumflexam.</i>
		<i>Stent implantatio in arteriam coronariam dextram.</i> (8)	<i>Implantatio tubuli reticularis artificialis in arteriam coronariam dextram.</i>
		<i>Thrombosis organisata in stent.</i> (9)	<i>Thrombosis organisata in tubulo reticulari artificiali in [...]</i> <i>imposito.</i>
<i>drain</i>	<i>tubulus artificialis</i> [a behelyezés helye melléknévvél] <i>ad</i> [folyadék neve S/Acc-ban] <i>e(x)</i> [a szerv neve S/Abl-ban vagy P/Abl-ban] <i>deducendum/deducendam insertus</i> 'a [folyadék neve] elvezetésére [valahol levő / valamin keresztül] behelyezett kis mesterséges cső'	<i>Drain pleuralis l. d.</i> (1)	<i>Tubulus artificialis pleuralis ad [liquidum] e cavitate thoracis lateris dextri deducendum</i>
		<i>Peritonealis drain.</i> (2)	<i>tubulus artificialis peritonealis ad [liquidum] e cavitate abdominis deducendum</i>
		<i>Percutan transhepaticus drain insertio.</i> (3)	<i>Insertio percutanea transhepatica tubuli artificialis ad [liquidum] e(x) [...] deducendum</i>
<i>shunt</i>	<i>tubulus artificialis ad</i> [folyadék neve] <i>e(x)</i> [a szerv neve S/Abl-ban vagy P/Abl-ban] <i>in</i> [a szerv neve S/Acc-ban vagy P/Acc-ban] <i>deducendum/deducendam implantatus</i> 'a [folyadék neve] [valamiből] [valamin keresztül] [valamibe] való elvezetésére beültetett kis mesterséges cső'	<i>Ventriculo-peritonealis shunt.</i> (1)	<i>Tubulus artificialis ad liquorem e ventriculo [...] / ventriculis [...] cerebri per peritoneum in cavitatem abdominis deducendum implantatus.</i>
<i>ARDS</i>	<i>Syndroma insufficientiae respiratoriae acutae</i> (web18)***	<i>ARDS</i>	<i>Syndroma insufficientiae respiratoriae acutae</i>
<i>LAD</i>	<i>ramus anterior descendens arteriae coronariae sinistrae</i>	<i>Status post stent-implantationem in LAD.</i> (1)	<i>Status post implantationem tubuli reticularis artificialis in ramum anteriorem descendentem arteriae coronariae sinistrae.</i>
<i>TEP</i>	<i>endoprothesis totalis</i> [az ízület neve S/G-ban] 'teljes ízületprotézis'	<i>Status post TEP.</i> (1)	<i>Status post implantationem endoprothesis totalis [...]</i>

* A bypass műtétek többféle eljárást foglalnak magukban. Leggyakrabban az *aorta* és az egyik *arteria coronaria* közé ültetnek be egy saját lábszár vénát. Előfordulhat, hogy két (vagy akár több) ilyen vénás áthidalást is kell készíteni, ekkor beszélünk például *bypass duplexről*. Teflon műeret helyeznek be viszont akkor, ha csak az aortába történik a beültetés. Jelenleg vizsgált példánk mind az első típusú műtétet írják le. A (3) példában a *bypass* szó viszont nem a műtétet, hanem a beavatkozás során beültetett elkülülő érszakasz(oka)t jelenti, ahogy ezt az *occlusio in...* 'elzáródás ...-ben' kifejezés egyértelművé teszi.

** A mai orvosi terminológia ezt a klasszikus latinban nem jellemző alakot használja. Az *in-* igekötős igék vonzata szabályosan datívus (Nagy–Kováts–Péter, 2007).

*** A Szlovéniában összeállított online latin BNO-10-ben a *Syndroma distress respiratorium ad adultum* kifejezés szerepel (web15). A nyomtatott magyar kiadás J80 kód alatt a *Felnőttkori légzési distress szindróma* elnevezést adja meg (BNO-10, [2010]:396).